

Verdier på marsj

Av professor dr. philos Eiliv Skard

Ved Studentersamfundets festmøte i Aulaen 17. mai holdt professor dr. philos Eiliv Skard denne tale:

Enda en gang har vi opplevd en 17.mai-feiring med de velkjente programposter, sang, flagg og barnetog — og den velvillige feststemning som kan forene alt og alle. Hos de fleste vil den 17. mai 1969 gli friksjonsfritt inn i erindringen blant sine mange forgjengere.

Men så enkel er nok ikke saken for alle. Der er sikkert flere og flere for hvert år som sliter med nærgående spørsmål: Hvordan har det gått til at vi voksne praktisk talt er blitt bare en applauderende hop tilskuere til en fest som mer og mer er overlatt til mindreårige? Er saken den at vi i grunnen er tilfreds med å la den yngre generasjon marsjere og syng og vise den begeistring som vi selv ikke er riktig med på? Og betyr dette at dagen er i ferd med å miste sin appell? Somme av oss kommer kanskje til å tenke på at da vi for noen uker siden krysset universitetsplassen, da gikk vi innom en utstilling som gav et inntrykk vi ikke så lett glemmer: disse tall og tabeller på veggene i utstillingsteltet gav i alle fall meg en overvedende følelse av det som Goethe en gang kalte der Menschheit ganzer Jammer — og samtidig en drastisk utfordring. Den kunne formuleres slik: Hvordan kan vi bidra til å sikre fremtiden — på en klode som har fått en så uhyggelig likhet med et lager av krutt-tønner? Hvordan bevare og gjenreise friheten — som i lang tid har hatt et så umildt klima? Så minnes vi de eksplosive resemotsetninger, og tanken streifer den hensynsløse rovdrift på naturens ressårer, med katastrofale følger for menneskeheten. Og endelig — hvordan gi effektiv hjelp til de nasjoner som lever i sult og elendighet, i klodens slumkvarter?

Slik ser den jo ut — den verden som danner bakgrunnen for vår hjemlige 17. mai-feiring! Og da ligger det nær å spørre: Er det tilstrekkelig stort det vi farer med? Kan vi fortsette med å være oss selv nok? Er ikke tiden inne til å gi dagen et nytt innhold? Og når vi nå samles i Universitetets aula, da kan vi ikke vifte slike tanker og tvilsmål fra oss, vi må ta dem opp til den kritiske vurdering som hører den akademiske livsholdning til, og som ikke gjør holdt foran noen tradisjon eller autoritet. Vi må analysere de elementer som er med i feiringen av vår nasjonaldag.

For å nevne dem, kortest mulig: 17. mai har et nasjonalt preg, og et historisk preg, og den bygger på et bestemt sett av idéer og verdier? Hva er det av dette åndsinnhold som er levende? Og hva er foreldt og irrelevant?

1. For det første: Hvordan vurderer vi idag det nasjonale som åndsmakt? En ukri-

tisk holdning kan vi ikke innta, nasjonalfølelsen er en av de guder eller avguder som har krevet de fleste blodige offer. Men la oss stille et meget enkelt spørsmål: Har det verdi for oss å tilhøre et nasjonalt fellesskap? Betyr det noe positivt å være knyttet til et folk, å være norsk? Her må svaret bli bekreftende. Som individer trenger vi det nasjonale som ståsted, kjærligheten til landet er en realitet, og for meget av vår diktning har det nasjonale vært en nærende jordbunn. De nye nasjoner, f. eks. i Afrika, vil på samme vis trenge å bli nasjonalt bevisste, finne sin egenart og gi

uttrykk for den — og dermed bringe sitt bidrag til verdens kultur. Og at der ikke er noen nødvendig motsetning mellom ekte patriotisme og åpenhet overfor den vide verden, det viser våre største diktere — Henrik Wergeland, Henrik Ibsen.

2. Om det historiske får en kort bemerkning være nok. Man har i det senere talt om det moderne menneskets identitetskrise—individet vet ikke å svare på spørsmålet: Hvem er jeg? Hvor har jeg min identitet? — og følgen blir usikkerhet og livsuduelighet. Vårt folk har erfart en lignende krise: Tenk på vår pending mellom selvforakt og skryt — vi skammet oss ved tanken på den fire-hundreårige natt som «ruget over abekatten», og diktere tok sin mann igjen ved bravader om sagatidens bedrifter. I denne situasjon ble studiet av vår historie et livsviktig anliggende — tenk bare på Johan Ernst Sars' livsverk, vi måtte komme til klarhet over vår historie og dermed over oss selv, lære å akseptere oss selv som folk, og derved finne den indre trygghet og sunne selvbevissthet som gjør en nasjon skikket til full innsats innen folkenes familie. Har noe folk hatt bruk for sin historie, da må det være vårt!

3. Og så endelig: Hva går de ut på — idéene fra Eidsvoll 1814? Det er et videnskapelig spørsmål som lar seg besvare med sikkerhet — ut fra Eidsvolls-grunnloven og de drøftelser som førte frem til den. En bærende tanke var prinsippet om de evige, naturgitte og ufortapelige menneskerettigheter, en rettsidé som har røtter både i gresk filosofi og i Nytestamentet og som nå, efter den siste krig, har fått en sann renessanse — idet det gjaldt å gjøre opp med forbrytelser som ingen lovbok hadde kunnet forutse. Og ut fra tanken om menneskerettighetene sprang en rekke grunnlovsbestemmelser som i det enkelte garanterer individets frihet og ukrenkelighet, likhet for loven, humanitet, menneskerverd, — alt det som skaper den statsform vi kaller demokrati.

Men da blir det plutselig tindrende klart: Dette er tanker som den dag i dag har sin fulle aktualitet!

Vi må bare med alt mulig ettertrykk tilføye: Det er ikke verdier som vårt lille folk så å si skal godgjøre seg med, enn mindre rose seg av; Vi har ansvaret for å være med på å føre dem til seier i verden — verdier på marsj! Det er altså ikke 17. mai-idéene som skal forandres, det er vi selv, vår egen begrensede innstilling! Det er vår ansvarsfølelse, vårt ansvarsområde som må radikalt utvides.

Når der tales om ansvar for verden, da går tanken gjerne til de såkalte U-land og til materielle hjelpeaksjoner. Og den hjelp kan og bør økes. Men det er ikke gjort med en økonomisk innsats! Vi har, i vår vulgærmaterialistiske tankegang, lett for å glemme følgende faktum: De to folk som fremfor alle andre har satt sitt preg på historiens gang, jøder og grekere, var små folk (grekerne var ikke engang noe folk), og deres revolusjonerende innsats var av rent åndelig art, den virket som en utfordring ved eksempelets makt. Eksempellet er den måte hvorpå åndsverdier kan virke: De kan ikke formidles og utbres gjennom makt og tvang. Og — det som blir lærdommen for oss: De små nasjo-

ner har her den fordel at deres innsats ikke så lett kan mistenkes for å kamuflere maktpolitiske hensikter. Vi skal være glade for at vi f. eks. har en nasjonaldag som ikke minner om makt og militære bedrifter, men om idéers og verdiers gjennomslagskraft.

De siste årtiers brutale maktpolitikk har satt sitt preg på tenkningen selv innen de demokratiske samfunn; Jeg sikter til slike fenomener som tendensen til å kokettere med uklare voldsbegreper som omsatt i praksis bare kan resultere i konsekvente voldsregimer. Det er nødvendig å minne om den sannhet at demokratiet har en etisk forankring: Demokratiet er i første rekke ikke en behagelig statsform, men en forpliktende livsform, som bl. a. krever drøftelse og ikke trusler, argumenter og ikke brøl. For akademici skulle disse prinsipper si seg selv, bl. a. fordi de er grunnlaget for den videnskapelige holdning: Sannheten kan vi nærme oss bare gjennom ord og tanke, ved drøftelse, i villighet til å lytte og la oss belære.

Ikke minst er det bydende nødvendig å gjenreise respekten for menneskeverdet. Med tilknytning til en tanke hos Kant kunne man si: En ting har en pris som den kan selges eller kjøpes for, mennesket har ikke en pris, men en verdighet. Vi tør vel si at den kristne nestekjærlighets-idé har preget både vår sosialpolitikk og vår vurdering av mennesket og menneskeliv. For noen vintre siden hendte det en stormnatt at en fisker i sin

AFTENPOSTEN

19 MAI 1969

båt kom bort ute i havgarden, utsiktene til redning var visst minimale, men man søkte etter ham i dagevis — et par hundre mann, et fly, et havgående skip og en armada av motorskøyter.

Men spørsmålet om synet på mennesket har også en annen side. Toynbee sier i en nettopp utkommet bok: Den største fare for menneskeheten har vært utsatt for, er truselen mot den menneskelige personlighet, han sikter øyensynlig til den avpersonalisering, det faretruende press mot personligheten som utgår fra ekspertise, teknikk og massemedia. Her har de nordiske folk noe særlig å si — et budskap. Der lever i vår kultur en uvanlig sterk individualistisk tradisjon — tenk på Geijers personlighetsfilosofi, Kierkegaards inntrengende henvendelse til den enkelte og den steile individualisme i Henrik Ibsens diktning.

Idéene fra 1814 er for oss nær knyttet til stedet Eidsvoll og dagen 17. mai. Men de inneholder i sin kjerne et program som hele verden trenger. Skal vi være med på å føre det ut til verden, da vil det kreve en dreining utad på 180 grader, en utvidelse av våre hjerner og hjerter. Ingen bevisstgjøring er idag viktigere enn denne nytenkning! Jeg tror disse idéer og verdier er så sterke at de vil appellere til menneskets gudgitte trang til å være med på noe stort. Sars uttrykte en gang i en forelesning en lignende tanke — som kort kunne formes slik: Vis mennesker noe stort — og de vil følge!

Vi skal fortsatt glede oss ved den yngre generasjons ureflekterte 17. mai-feiring, med sang og jubel og begeistring under en vårlig himmel. Men en nasjonaldag må bæres av den generasjon som til enhver tid har ansvaret og avgjørelsen. Hvorfor ikke straks begynne å tenke og leve og handle ut fra den overbevisning at disse verdier, som er oss betrodd, skal bestemme historiens løp.